

Ліля СИРОТА

ОСИП НАЗРУК І ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕСОВИХ БЮРО УНР І ЗУНР У СТАНИСЛАВОВІ 1919 РОКУ

*Проаналізовано діяльність пресових бюро УНР і ЗУНР у Станиславові 1919 р.,
О. Назарука як міністра преси і пропаганди УНР.*

Ключові слова: Пресове бюро, О. Назарук, УНР, ЗУНР, Галицьке інформаційне бюро.

Попри досить ґрунтовне вивчення історії ЗУНР¹, на сьогодні все ще залишається низка не вивчених чи не цілком уточнених моментів діяльності відомих українських діячів, які своєю активною працею зміцнювали позиції ЗУНР у світі. Зокрема, йдеться про їхню участь в організації, а згодом – в роботі Пресових бюро у Станиславові упродовж кінця 1918 – першої половини 1919 рр. Ці інституції займали важливе місце в історії українських національно-визвольних змагань, свідчили про прагнення уряду, незважаючи на складні суспільно-політичні обставини, піднести роль пресової служби і тим самим покращити інформування населення про діяльність уряду і тогочасні події загалом.

Якщо діяльність зовнішньоінформаційних пресових осередків уряду УНР була предметом прискіпливого аналізу сучасних українських дослідників², то внутрішня робота інформаційних служб все ще не досліджена, як і не вивчена роль визначних політичних і культурних діячів того часу в їх зміцненні та розширенні³. Зокрема поза увагою вчених залишалася і праця Пресових бюро у Станиславові 1918–1919 рр. Станиславів – одне з міст, де український уряд перебував чи не найдовше і що дало йому змогу ширше реалізувати свої політичні та культурні наміри. На деякий час це місто стало центром починань і реалізації нових національно-культурних проєктів всієї України.

Спираючись на опубліковані й архівні документи, ми спробували розглянути діяльність Пресових бюро і Телеграфічних Агентств як важливий момент культурної політики й співпраці українських урядів того часу.

Численні заборони друкованого слова польською владою, воєнні дії на території України призвели до того, що на деякий час видання періодики було припинено, а робота радіо-телеграфної служби розладнана. Однак складні побутові умови та організаційна роз'єднаність чи навіть пасивність населення стимулювали українську інтелігенцію до свідомого обстоювання національної ідеї саме шляхом розвитку пресових служб.

Осип Назарук – один із найактивніших українських діячів, який багато зробив для розвитку національної преси та налагодження роботи пресових бюро. З автобіографії О. Назарука довідуємося, що після звільнення з табору для

військовополонених у Талергофі, він виїхав до Швеції, згодом до Норвегії, де займався інформуванням іноземних газет про події в Україні⁴. Після повернення до Галичини, його обрано головою Пресової Кватири УСС. Ще у час січового стрілецтва від 1915 р. він був одним із активних співробітників і кореспондентів таких періодичних видань, як “Вістник Союзу Визволення України”, “Ukrainische Nachrichten”, зокрема, уповноваженим членами Президії Союзу Визволення України А. Скоропис-Йолтуховським і В. Дорошенком надсилати інформацію про діяльність січових стрільців для цих видань⁵. Окрім того, О. Назарук неодноразово делегувався Українською Боевою Управою і Загальною Українською Радою на території Волині і Холмщини “... в цілі зібрання матеріалів про економічний і культурний стан тамошнього українського населення”⁶. Проживаючи на Великій Україні, за рекомендацією С. Петлюри був призначений в уряді УНР міністром преси і пропаганди. Коли уряд очолював В. Винниченко, О. Назарук також був “міністром преси”⁷, займався організацією телеграфно-інформаційних служб і виданням періодики. Зі змінами в уряді УНР, пов’язаними з виходом В. Винниченка, О. Назарук перебрався до Станиславова. С. Петлюра як голова Директорії 19 лютого 1919 р. призначив О. Назарука міністром преси⁸. Головний Отаман у кінці лютого 1919 р. перебував у Станиславові, вів переговори з урядом ЗУНР про об’єднання військових сил⁹, що позитивно вплинуло і на розвиток співпраці відомих діячів із різних міст у громадсько-культурній сфері. На посаді міністра преси та пропаганди О. Назарук офіційно працював до кінця квітня 1919 р. Цей діяч був якнайтісніше причетний до вироблення нових форм співпраці західноукраїнських державних пресових інституцій з відповідними осередками Директорії УНР.

Зазначимо, що у Станиславові діяльність пресових осередків змогла налагодитися досить швидко завдяки досвіду і контактам стрілецької Пресової Кватири у зборі необхідної інформації для періодичних видань. До того ж, до переїзду уряду ЗУНР до Станиславова у цьому місті вже існувала Окружна Телеграфічна Агенція (або Окружна Телеграфічна Агентура) (далі – ОТАС), повідомлення якої друкувала місцева газета “Нове життя”¹⁰. Пріоритетним завданням газети було регулярне інформування населення про нові кроки уряду і події на фронті. Відомо, що ОТАС працювала паралельно з київським Пресовим бюро Державного Секретаріату Військових Справ УНР¹¹. Агенцію та місцеве Пресове Бюро організував хорунжий доктор Нестор Гаморак¹². Їхнім завданням було “збирати інформації з усіх більших міст Західно-Української Народньої Республіки при помочи телефону і телеграфу, як рівнож вісти з наддніпрянської України та зза границі. Ходить о вісти з усіх областей національного життя: з поля політики, економії та культури, не виключаючи номінацій в урядах”¹³. Ці інформаційні осередки мали своїх агентів, які передавали зібрані вісти до інших міст України. Відомо, що ОТАС працювала у приміщенні головної пошти Станиславова. Щоб не втратити популярності, керівництво агенції часто у часописах подавало оголошення з проханням надсилати до Станиславова повідомлення з усіх регіонів України¹⁴.

Розуміючи важливість регулярного інформування населення про діяльність уряду та про події на фронтах, керівництво ЗУНР у Станиславові визнало важливість попередньої роботи Пресового Бюро і вирішило на його основі створити значно

могутніший інформаційний центр. Був виданий указ про відновлення праці цієї інституції. З метою його розширення, у 1919 р. Пресове Бюро перейменовано в Українське Пресове Бюро. Відомо, що крім столичної пресової служби, в деяких містечках, на які поширювалася влада ЗУНР, існували дрібніші пресові відділи, наприклад, Обласна Команда Стрия¹⁵.

Зазначимо, що всі тогочасні телеграфно-пресові осередки, по суті, не мали апробаційного періоду розвитку: відразу після заснування чи відновлення вони активно співпрацювали з урядом, закордонними інформаційними службами, новими періодичними виданнями УНР, ЗУНР. Такі станиславівські газети, як “Нове життя”, “Народ”, “Републіканець”, – одні з найбільш інформативно насичених тогочасних видань. Наприклад, редакція “Нового життя” відводила для повідомлень ОТАС майже всю останню сторінку. Фаховість редакторських колективів, що відзначалися широким баченням тогочасних проблем, підтверджувало й те, що біля кожного повідомлення зазначалося джерело інформації – найчастіше ОТАС, радіо¹⁶, УТА¹⁷. Тобто існувала чітка схема подачі новин про політичні та воєнні події, перше місце в якій займало посилення на те чи інше Пресове бюро або агенцію. І що важливо, основним джерелом інформування стали місцеві пресові осередки. Саме вони, а не радіо чи іноземні телеграфні агентства, як-от Угорське Телеграфічне Агентство, здобували великий авторитет серед місцевого населення і висуваються на перше місце в інформуванні. Українські пресові осередки стають ще й певним регулятором тематики і обсягу газетної хроніки.

Зауважимо, що уряд Директорії, також надаючи великого значення розвитку преси, у кінці 1918 р. у Києві видав наказ про створення Комісаріату преси, якому мало підпорядковуватися Українське Телеграфічне Агентство. Головним комісаром преси планувалося призначити О. Назарука¹⁸. На початку лютого 1919 р., коли уряд ЗУНР зміцнив свої позиції у Станиславові, до міста прибули представники Центрального Інформаційного Бюро Директорії з метою пришвидшити створення їхнього філіалу у столиці ЗУНР. Про завдання нового пресового центру Директорії – Галицького Інформаційного Бюро – писала тогочасна газета “Републіканець”: “Завданням бюро є давати найточніші інформації із життя об’єдиненої Української Народної Республіки, оповіщати населення і пояснювати йому розпорядження Директорії, а також допомагати населенню в його організації. Роботу Бюро почне після порозуміння з компетентними властями”¹⁹. Цю замітку у станиславівській газеті помістив К. Саврич – голова групи уповноважених від Центрального Інформаційного Бюро і перший голова Галицького Бюро. Уряд Директорії розглядав свій центр як нове потужне джерело інформації на території Галичини про діяльність УНР і її керівного органу – Директорію й, відповідно, прагнув широко ознайомлювати Лівобережжя з подіями в Західній Україні.

Через тиждень – 15 лютого – газета “Републіканець” повідомила, що Галицьке бюро розпочало свою працю і для його розширення потрібні “машиністки, інструктори, інформатори і служачий... Від патентів вимагається поручення від громадських організацій”²⁰.

Ще через тиждень керівництво Галицького Інформаційного Бюро звернулося до громадських організацій з проханням надсилати повідомлення про всі події в їхньому краї, особливо про “з’їзди чи то селянські чи то робітничі, чи які

інші збори. При сповіщенні проситься подавати докладно день з'їзду і годину, а також, в якій справі скликається"²¹. Окрім того, щоб отримувати повну і регулярну інформацію з усіх куточків Галичини, керівництво філіалу Центрального бюро одним з головних завдань своєї діяльності вважало налагодження тісних контактів з усіма пресовими осередками цього краю. Лише за умови тісної співпраці столичного пресового центру з дрібнішими видавничими і пресовими осередками можна буде отримати повну інформацію. Розширення географії діяльності Галицького Центрального Бюро дало можливість синхронізувати й об'єднати зусилля культурної еліти, яка на початку 1919 р. опинилася в Станиславові.

Зауважимо, що до створення у Станиславові Галицького Пресового Бюро, редакції періодичних видань, які виходили у цьому місті, здебільшого шляхом передруків з інших часописів уміщували на сторінках своїх часописів різноманітну інформацію про події в Галичині й світі. Так, наприклад, редактори "Станіславівського Голосу" у 1918 р. неодноразово зверталися до місцевого населення та гостей міста з проханням приносити їм у друкарню або до "Української Книгарні" числа українських та іноземних газет і журналів за останні 2–3 дні²².

За іншими джерелами відомо, що у Станиславові існувало Українське Пресове Бюро (далі – УПБ). Перші згадки про нього знаходимо 19 лютого у газеті "Стрілець". У рубриках цієї газети "З життя України" і "Зі світа" працівники бюро інформували про відносини України й Антанти і про пересування військ країн Антанти²³. Також відомо, що у той час до Станиславова переїхала Пресова Кватира Начальної Команди Галицької Армії, яка хоча й тісно контактувала з різними пресовими відділами Станиславова, але працювала самостійно. Часто редакції місцевих газет друкували її повідомлення і при зазначенні джерела інформації обов'язково подавали його назву на початку публікації²⁴. Спеціальним наказом Начальної Команди Галицької Армії було закріплено функції й обов'язки цієї служби. На початку червня 1919 р. головою Управи Пресової Кватири став О. Назарук, завданням якого було провести нову її реорганізацію і зі зміною ставки уряду ЗУНР частину працівників перемістити до Кам'янця-Подільського, а іншу частину – залишити при Начальній Команді Галицької Армії. О. Назарук тоді ж розпочав редагування газети "Стрілець". Разом з О. Назаруком до праці у це бюро скеровано й Ю. Шкрумеляка²⁵.

До складу Пресової Кватири входили "...всі письменні, видавничі, світлинні, артистичні і архівальні інституції Галицької Армії"²⁶. Серед її працівників були: сотник Іван Ерденбергер, поручник Володимир Гадзінський, четар Нестор Гаморак, хорунжі доктор Іван Кревецький, Володимир Огоновський, Степан Масляк, Юрій Шкрумеляк, Василь Бобинський²⁷, Ростислав Заклинський²⁸, тобто ті, чий матеріал друкувалися на сторінках газети "Стрілець". Саме редакція й адміністрація газети "Стрілець", якщо простежити за місцями її видання, переїжджала вслід за українським урядом, коли він змінював свої ставки, а отже, зберігала свій сталий штат і автуру. Саме тому працівники "Стрільця" склали основу Пресової Кватири. Члени Начальної Команди Галицької Армії підтримали роботу Українського Пресового Бюро і допомагали регулярно видавати комунікат "Українське Пресове Бюро при Державнім Секретаріаті Військових Справ", співпрацювали, наприклад,

з Угорським Пресовим Бюро, тому багато інформації подавали про діяльність угорського уряду, а також про переміщення Галицької Армії.

Окрім газети “Стрілець”, повідомлення УПБ уміщували редакції інших часописів. У газеті “Нове життя” існувала рубрика “Телеграми Українського Пресового Бюро” з періодичністю один раз на два номери у лютому, в березні – у кожному номері. У часописі “Народ” його видавці також відкрили спеціальну рубрику “Телеграми У. П. Б.”, у якій чи не щомомера упродовж кінця квітня – початку травня 1919 р. друкували вісті про події в Західній Україні і в світі.

У березні 1919 р. створено Галицьке Інформаційне Бюро – філіал Центрального Інформаційного Бюро УНР. Всі інформаційні бюро, які до цього часу існували у різних містах Галичини і вели роботу від імені Центрального Інформаційного Бюро, перейшли у підпорядкування новоствореної інституції²⁹. Галицьке Інформаційне Бюро розміщувалося у Станиславові по вул. Грушевського (Собіського) ч. 11, 1-й пов. Його очолив О. Недільський³⁰. Повідомлення Галицького Інформаційного Бюро не часто друкували редакції станиславівських газет. Серед тих видань, які друкували повідомлення служби О. Недільського, був часопис “Республіканець”.

“Станиславівський період” – важливий момент діяльності багатьох визначних діячів та інституцій періоду визвольних змагань. 1918–1919 рр. досить виразно відбилися на їхній політичній, творчій і громадській праці. Саме у Станиславові діяльність різних пресових осередків була піднесена на вищий рівень. І хоча О. Назарукові не вдалося створити єдиного пресово-інформаційного центру у цьому місті, розмаїття таких осередків не заважало загальній роботі, а навпаки, ще більше сприяло різнобічному висвітленню діяльності уряду та важливих подій.

Кожне з новостворених Пресових бюро відіграло помітну роль в історії становлення української видавничої справи і радіо-телеграфної служби України. Саме у Станиславові інформаційні служби, які діяли в різних містечках і регіонах України, змогли ширше розгорнути та скоординувати свою діяльність. Це було зумовлено перш за все тим, що значна кількість визначних західноукраїнських діячів, які входили до складу урядів УНР і ЗУНР, у 1919 р. переїхала до Станиславова.

Створення нових Пресових бюро й агентств, їхня співпраця, а згодом об’єднання не було прикладом тимчасового ситуаційного погодження дій, а прикладом вмотивованих і виважених урядових рішень, позитивні наслідки яких можна було побачити відразу. Реорганізацію чи відкриття нових Пресових бюро у Станиславові розглядаємо сьогодні як один з шляхів зміцнення позицій української державності у складному внутрішньому й міжнародному суспільно-політичному контексті того часу. Вони допомагали загострити суспільну увагу до урядових рішень УНР і ЗУНР та до проблем тогочасного населення, об’єднати спільною метою національно свідому українську інтелігенцію. Пресово-інформаційні відділи привчали українську суспільність до власних фахових видань і до подолання дезінформації. Висока якість праці галицьких бюро проявлялася і в тому, що через обмеженість каналів спілкування вісті ставали чи не єдиним джерелом обміну думками.

- ¹ *Арсенич П.* Станиславів – столиця ЗУНР. – Івано-Франківськ, 1993. – 53 с.; *Великочий В. С.* Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР: (До 85-ліття Західно-Української Народної Республіки) / Прикарп. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 277 с.; Західно-Українська Народна Республіка: Історія і традиції: Зб. матеріалів / НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2000. – 370 с. – (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 6); *Кондратюк В., Резульський В.* ЗУНР: Становлення і захист завоювань (1918–1921 рр.). – Львів, 1998. – 96 с.; *Литвин М., Науменко К.* Історія ЗУНР / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів: Олір, 1995. – 362 с.; *Лісна І. С.* Становлення української державності в Галичині (1918–1923 рр.). – Тернопіль, 2001. – 89 с.; *Лозинський М.* Галичина в рр. 1918–1920. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1970. – 228 с. – Передрук.; *Макарчук С.* Українська Республіка галичан: Нариси про ЗУНР. – Львів: Світ, 1997. – 190 с.; *Слободич О.* Історія Галичини в рр. 1918–19: Нарис історії Української Револуції 1917–1920 рр. – 2-е вид. – Львів: Самоосвіта, 1935. – 41 с. – (Вид-во “Самоосвіта”. – Ч. 3); *Тишчик Б.* Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): Історія держави і права. – Львів: Тріада плюс, 2005. – 359 с. – (Українські студії).
- ² *Богуславський О. В.* Організація зовнішньоінформаційної пресової діяльності Міністерства закордонних справ Директорії УНР в останній фазі визвольних змагань 1919–1920 рр. // Вісник Запорізького державного університету: Зб. наук. ст. – Серія: Філологічні науки / Голов. ред. В. О. Толок; Авдпов. Ред. Ю. О. Сисоєв; Запоріж. держ. ун-т. – Вип. 4. – Запоріжжя, 2001. – С. 8–17; *Богуславський О. В.* Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. – Автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. філол. наук: 10. 01. 08 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2002. – 20 с.; *Будков Д. В.* Міжнародно-інформаційна діяльність Української держави. 1917–1923 рр. – Автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: 07. 00. 01 / Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 17 с.
- ³ З усіх діячів, які брали участь у діяльності пресових бюро 1918–1919 рр., найбільшу увагу дослідники приділяли діяльності Осипа Назарука. Коротку інформацію про працю О. Назарука як видавця і журналіста знаходимо у: *Баженів Л. В.* Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку XX ст. – Хмельницький, 1995. – С. 219–220. *Стрельський Т.* Діячі України доби національно-визвольних змагань (1917–1920): Біографічний словник // Історія в школі. – К., 1998. – № 11. – С. 34. До недавнього часу дослідники віддавали перевагу вивченню інших напрямів діяльності О. Назарука: *Бурачок Л.* Канадський період діяльності Осипа Назарука // Галичина. – 2001. – № 5/6. – С. 254–257; *Васковський Р.* Осип Назарук – ідеолог української державності // Нова доба. – 2000. – 14 лип.; *Стрельський Г.* Корифеї вітчизняного правознавства // Історія в школі. – 2006. – № 11. – С. 43–44; *Листи В'ячеслава Липинського до Осипа Назарука (1921–1930) / Упоряд. М. Дядюк; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 2004. – 154 с. – (Серія “Епістолярій”); Федунь М. Р.* Мемуарна спадщина Осипа Назарука / Ін-т українознавства при Прикарп. ун-ті ім. В. Стефаника. Івано-Франківс. ін-т післядипломн. освіти педпрац. – Брошнів: Таля, 2000. – 175 с.
- ⁴ ЦДІАУ м. Львова. – Ф. 359 (О. Назарук). – Оп. 1. – Спр. 1: Автобіографія, паспорти, посвідчення особи, довідки з місця роботи, свідоцтво про народження й ін. – Арк. 183.
- ⁵ Там само. – Арк. 38.
- ⁶ Там само. – Арк. 50.
- ⁷ Там само. – Арк. 183.
- ⁸ Рада Міністрів У. Н. Р. // Републіка. – 1919. – Ч. 21. – С. 2.
- ⁹ [В городі нашому гостить Голова Директорії] // Там само. – С. 1.
- ¹⁰ Окружна Телеграфічна Агенція в Станиславові // Нове життя. – 1918. – Ч. 10. – С. 3.
- ¹¹ Українське Правительство в Києві // Там само. – Ч. 21. – С. 1. – Див. підпис.
- ¹² Гаморак Нестір (1892 – ?) – ботанік, професор Кам'янець-Подільського Сільсько-господарського інституту. Дійсний член НТШ. У 1932–1933 рр. репресований. Див.: Енциклопедія українознавства // Голов. ред. В. Кубійович. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 353. – Перевид. в Україні.
- ¹³ Окружна Телеграфічна Агенція в Станиславові // Нове життя. – 1918. – Ч. 10. – С. 3.
- ¹⁴ [ОТАС] // Там само. – 1919. – Ч. 14. – С. 4.
- ¹⁵ Пресове звідомлення Обласної команди Стрий // Там само. – 1918. – № 11. – С. 1.

- ¹⁶ Ще на початку лютого 1919 р. на сторінках станіславівських газет біля повідомлень і хронік було зазначено таке джерело інформації, як радіо. Див., наприклад: [Вісті з радіо] // Республіка. – 1919. – № 5. – С. 2.
- ¹⁷ Боротьба за визволення України: (УТА). Офіційне звітлення Гол. Команд // Там само. – 1919. – Ч. 73. – С. 2. – УТА – Українське Телеграфічне Агентство.
- ¹⁸ [Комісар преси] // Нове життя. – 1918. – Ч. 29. – С. 4.
- ¹⁹ Оповідка // Республіканець. – 1919. – Ч. 6. – С. 4.
- ²⁰ Оголошення // Там само. – Ч. 7. – С. 4.
- ²¹ Оголошення // Там само. – Ч. 8. – С. 4.
- ²² [Від Редакції] // Станіславівський Голос. – 1918. – Ч. 4. – С. 4.
- ²³ [Україна й Антанта] // Стрілець. – 1919. – Ч. 8. – С. 8; [Армія союзу народів] // Там само.
- ²⁴ Воєнна Рада // Республіканець. – 1919. – Ч. 48. – С. 1.
- ²⁵ ЦДІАУ м. Львова. – Ф. 359 (Осип Назарук). – Оп. 1. – Зш. 1. – Спр. 1: Автобіографія, паспорти, посвідчення особи, довідки з місця роботи, свідоцтво про народження й ін. – Арк. 69.
- ²⁶ Там само. – Арк. 70.
- ²⁷ Там само.
- ²⁸ Українське Пресове Бюро: Комунікат. – 1919. – Ч. 130. – 2 с.
- ²⁹ [Галицьке Інформаційне Бюро] // Республіканець. – 1919. – Ч. 11. – С. 4.
- ³⁰ Там само.

Liliia Syrota. OSYP NAZARUK AND THE ACTIVITY OF THE UNR AND ZUNR PRESS BUREAUS IN STANISLAVIV IN 1919

The article investigates the activity of the UNR's and ZUNR's Press Bureaus in Stanislaviv in 1919 and the role of Osyp Nazaruk as the State Secretary for Press and Propaganda in the UNR government.

Key words: *Press Bureau, Osyp Nazaruk, the UNR, the ZUNR, the Galician Information Bureau.*